

rılmıştır. İlk çok özetlenmiş bir tercümedir (XVII. Asır Ortalarında Türkiye Üzerinden İran'a Seyahat, trc. Ertuğrul Gültekin, İstanbul 1980). İkinci çeviri, Stefanos Yeramos'un editörlüğünde bazı ayrıntılara yönelik bilgilerin çıkarılmasıyla hazırlanmış Fransızca versiyonu (Paris 1981) esas alınarak yapılmıştır (Tavernier Seyahatnamesi, trc. Teoman Tunçdoğan, İstanbul 2006). Burada da Anadolu ve İran'daki bilgiler alınmamıştır.

Tavernier'nin bir diğer eseri, İstanbul'da bulunduğu 1631 yılında derlediği bilgileri 1675'te kitap haline getirdiği *Nouvelle relation de l'intérieur du serral du grand seigneur* adını taşır (Paris 1712). Eser yazarın Paris'te basılan *Recueil de plusieurs relations...* başlıklı kitabının içinde de yer almıştır (s. 351-564). Burada Topkapı Sarayı esas alınmış ve sarayın dışı ve içi tanıtmıştır. Tavernier bu konudaki bilgileri iki kişiden aldığı yazar. Bunlardan ilki Sicilyalı olup sarayda elli beş yıl hazinedarbaşı sıfatıyla görev yapmış, daha sonra gözden düşerek Bursa'ya sürülmüş ve oradan Hindistan'a kaçmıştır. Paris doğumlu olan diğeri de hazine görevlilerindedir. O da beş yıl hizmetten sonra saraydan çıkarılmıştır. Tavernier eserinde Osmanlı yönetim kadrosu ve bunun kökenleri üzerinde durmuş, saray ve devlet düzenini ele almıştır. Eserinde sarayın birinci avlusundan ve buradaki hastahane kısmından başlayıp ikinci avlu, mutfak, arz odası, iç oğlanları, iç hazine, elçi kulları gibi konulara yer vermiştir. Kitap yayımlandığı sıralarda İngilizce'ye çevrilmiş (*A New Relation of the Inner-Part of the Grand Seignor's Seraglio*, London 1677), iki defa da Türkçe'ye tercüme edilmiştir (*Topkapı Sarayında Yaşam*, trc. Perran Üstündağ, İstanbul 1984; *Büyük Senyörün Sarayı. Bir Fransız Seyyahın Gözüyle Topkapı Sarayında Yaşam*, trc. Halûk Yanardağ, İstanbul 2005).

BİBLİYOGRAFYA :

Montesquieu, *Lettres persanes*, Paris 1949, tür.yer.; Ch. Joret, *Jean-Baptiste Tavernier*, Paris 1886; N. Iorga, *Les voyageurs français dans l'orient européen*, Paris 1928, s. 65; N. M. Penzer, *The Harem*, London 1936, tür.yer.; V. V. Barthold, *La découverte de l'Asie* (trc. B. Nikitine), Paris 1947, s. 135-136; F. Braudel, *la Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*, Paris 1966, I-II, bk. Index; N. Steensgaard, *Carraks, Caravans and Companies: The Structural Crises in the European-Asian Trade in the Early 17th Century*, Odense 1973; Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir* (trc. Zeynep Altok), İstanbul 1999, s. 15-16, 193, 199; S. Yeramos, "Tavernier, Jean-Baptiste", *DBİst.A*, VII, 227-228.



ZEKİ ARIKAN

TAVİL

(الطویل)

Aruz sisteminde bir bahir.

Haflî b. Ahmed'in aruz sisteminde "muhtelif" denilen birinci dâirenin ilk bahrini oluşturur. İbn Manzûr buna **tavîl** (uzun) denilmesinin sebebini şöyle açıklar: "Tavîl bahrinin aslı (sâlim ve sahih şekli) kırk sekiz harften meydana gelir. Arap aruzunda diğer dört dâirede bulunan bahirlerin harf sayısı birinci dâireye göre daha azdır, en fazla olanı kırk iki harften oluşur. Ayrıca tavîl vezninin tef'ileleri vetedle (üç harfli ses grubu) başlamış ve sebeple (iki harfli ses grubu) devam etmiştir. Veted sebepten daha uzundur" (*Lisânü'l-'Arab*, "tv1" md.). Eski Arap şairlerinin bu vezinde çokça şiir söylemelerinden dolayı "rekûb" (binek hayvanı) adıyla da anılmıştır. Armonik yapısı ve taşkın hislerin ifadesine elverişli durumuyla hamâse, fahr, medih, kasas, risâ, itizâr ve itâb gibi temalarda en uygun bahir kabul edildiğinden kadîm şiirin yaklaşık üçte biri bu bahirde yazılmış, büyük şairlerin şiirlerinin çoğu tavîl ve basit bahirlerinde şekillendirilmiş, İmruülkays b. Hucr ve Tarafe'nin muallakalarıyla Şenferâ ve Ebû'l-Alâ el-Maarrî'nin lâmiyyeleri tavîl bahrinde nazmedilmiştir. Tavîl iki tef'ilenin tekrarıyla meydana gelen birleşik bir bahir olup basit bahirlerden mütekâribin "feûlün" tef'ilesiyle hezecen "mefâilün" tef'ilesinden ortaya çıktığı kabul edilir (Celâl el-Hanefî, s. 143).

Tavîl bahri Arap şiirinde müsemmen, müseddes ve murabba nazım şekillerinde görülür. Sekiz tef'ileli yapı tavîlin aslı biçimini oluşturur. Dört tef'ilesi birinci, diğer dört tef'ilesi ikinci mısradaki yer alır:

فعولن / مفاعيلن / فعولن / مفاعيلن

فعولن / مفاعيلن / فعولن / مفاعيلن

---- / --- / ---- / ---

---- / --- / ---- / ---

Bu yapıdaki şiirin darblarında (ikinci mısraın son tef'ileleri) beyitler arası kafiye birliği zorunludur. Müsemmen tavîl, aruzuna (beytin birinci mısraının son tef'ilesi) bağlı olarak çeşitli şekillerde gelir. Bu yapının bir aruzu ve dört darbu vardır. Aruzu makbûz olarak "مفاعِلن" vezindedir. Sadece musarra' beyitte aruz darba vezin ve kafiye bakımından uyar. Şu beyitte aruz darba uygun vezinde sâlim (zihaf ve illetsiz) olarak gelmiştir:

أخلاي كفوا عن ملامي وعن عدلي
فإنني عن العذال في أشغل الشغل

فعولن / مفاعيلن / فعولن / مفاعيلن

فعولن / مفاعيلن / فعولن / مفاعيلن

---- / --- / ---- / ---

---- / --- / ---- / ---

(Dostlarım, beni ayıplamaktan ve kınamaktan vazgeçin, çünkü benim kınayanlarla uğraşacak hiç vaktim yok; Cevherî, s. 5). Müsemmen tavîl aruzunun darbu dört farklı biçimde gelir. Birinci darbu sâlim olarak "مفاعيلن" vezindedir; Tarafe'nin şu beytinde görüldüğü gibi:

أبا منذر كانت غرورا صحيفتي
فلم أعطكم في الطوع مالي ولا عرضي

فعولن / مفاعيلن / فعولن / مفاعيلن

فعولن / مفاعيلن / فعولن / مفاعيلن

---- / --- / ---- / ---

---- / --- / ---- / ---

(Ey Ebû Münzir! Ben ömür boyu birçok entrikaya tanık oldum. Bu sebeple size malımı ve şerefimi isteyerek vermiş değilim). İkinci darbu kendisi gibi makbûz olarak "مفاعِلن" vezininde gelir. Tarafe'nin şu beytinde görüldüğü gibi:

ستبدي لك الأيام ما كنت جاهلا
ويأتيك بالأخبار من لم تزود

فعولن / مفاعيلن / فعولن / مفاعيلن

فعولن / مفاعيلن / فعولن / مفاعيلن

---- / --- / ---- / ---

---- / --- / ---- / ---

(Günler bilmediğin şeyleri sana gösterecek ve yol azığı vermediğin [görevlendirmediğin] kimseler sana haberler getirecek; Zemahşerî, s. 71). Üçüncü darbu mahzuf olarak "فعولن" vezindedir; şu örnekte görüldüğü gibi:

ولا خير في من لا يوطن نفسه
على نائبات الدهر حين تنوب

فعولن / مفاعيلن / فعولن / مفاعيلن

فعولن / مفاعيلن / فعولن / مفاعيلن

---- / --- / ---- / ---

---- / --- / ---- / ---

(Dönüp dolaşan zamanın belâlarına karşı nefsinin alıştırmayan kimsede hayır yoktur). Dördüncü darbu mahzuf-müsebbah olarak "فعولان" vezininde gelir. İmruülkays'ın şu beytinde görüldüğü gibi:

أحفظ لو حاميتم وصبرتم
لأنتيت خيرا صادقا ولأرضان

فعول / مفاعيلن / فعول / مفاعيلن

فعولن / مفاعيلن / فعولن / مفاعيلن

---- / --- / ---- / ---

---- / --- / ---- / ---

(Ey Hanzale ve ailesi! Sizler, bizi himaye etseydiniz ve sabretseydiniz sizi sâdik biri olarak hayırla över ve sizden hoşnut olurum).

Tavîl bahrinin altı tef'ileli şekline meczû tavîl denilmektedir. Birinci ve ikinci mısralarda üçer tef'ile bulunur. Mısralarından

TAVİL

birer tef'ile düşürüldüğü kabul edildiğinden, "İkinci aruzu ve darbı meczûdur" denilmiştir. Aruz ve darbını mısralarının sonlarından birer tef'ile düşmesinden dolayı "فعولن" vezni oluşturur. Bir aruzu, iki darbı vardır. Aрузu sâlim olarak "فعولن" tef'ilesiyle, birinci darbı da aynı tef'ileyle gelir; şu beyitte olduğu gibi:

فلا خير في الأشجار تعلقو / إذا لم يكن فيهن ظل
فعولن / مفاعيلن / فعولن / فعولن / مفاعيلن / فعولن
--- / --- / --- --- / --- / ---

(Gölgeleri olmadığı zaman yüksek ağaçlarda hayır yoktur). İkinci darbı maksûr olarak "فعول" vezindedir:

فلا تنكني جرحا قلبي / ولا تكليني للزمان
فعولن / مفاعيلن / فعولن / فعولن / مفاعيلن / فعولن
= / --- / --- --- / --- / ---

(Kalbimde yara açma ve beni zamanın eline bırakma).

Tavil bahrinin dört tef'ileden meydana gelen şeklinde birinci ve ikinci mısralar ikişer tef'ileden meydana gelir. Aruz ve darbını müsemmeninde olduğu gibi "مفاعيلن" vezni oluşturur. Bu yapının bir aruzu ve bir darbı vardır. Aruz ve darbı sâlim olarak "مفاعيلن" şeklinde gelir; şu örnekte görüldüğü gibi:

أمن كان ذا عدم / كمن كان ذا مال
فعولن / مفاعيلن / فعولن / مفاعيلن
--- / --- --- / --- / ---

(Yoksul olan kimse mal sahibi olan gibi midir?).

Tavil bahrinde yazılan şiirlerin ilk ve ara (haşv) tef'ilelerinde sâkin olan beşinci harfin düşürülmesi (kabz) uygulaması görülür. Buna göre "فعولن" makbûz olarak "فعول" ve "مفاعيلن" "مفاعيلن" şeklinde gelebilir; şu örnekte görüldüğü gibi:

يكون أجاجا دونكم فإذا انتهي
إليك تلقى طيبكم فيطيب
فعول / مفاعيلن / فعول / مفاعيلن
فعول / مفاعيلن / فعول / مفاعيلن
--- / --- / --- / ---
--- / --- / --- / ---

(O arkanızda iken acı ve tuzlu bir su olur. Size yettiğinde ise güzel kokunuzla karşılaşır ve güzel olur; Celâl el-Hanefî, s. 162). Bu bahirde yazılan şiirlerde sâkin olan yedinci harfin düşürülmesi (kef) uygulaması ilk ve ara tef'ilelerde görülebilir. Buna göre "مفاعيلن" mekfûf olarak "مفاعيل" şeklinde gelebilir; şu beyitte görüldüğü gibi:

شافتك أحداج سليمي بعاقل
فعيناك للبين تجودان بالدمع
فعولن / مفاعيلن / فعولن / مفاعيلن
فعولن / مفاعيلن / فعولن / مفاعيلن
--- / --- / --- / ---
--- / --- / --- / ---

(Süleymân'ın Âkil'-deki -göçe hazırlanmış- mahfeleri seni heyecanlandırdı ve ayrılıktan dolayı iki gözünden yaşlar boşandı). Tavil bahrinin tef'ile sayısına göre sekizli, yedili, altılı ve dörtlü şekilleri olduğu gibi illet ve zihaf kuralları gereği tef'ilelerindeki yapısal değişikliklere göre birçok vezni tesbit edilmiştir (a.g.e., s. 143-163).

BİBLİYOGRAFYA :

Ahfeş el-Evsat, *Kitâbü'l-'Arûz* (nşr. Ahmed M. Abdüddâyim Abdullah), Kahire 1409/1989, s. 139-140; İbn Abdürabbih, *el-'İkûdül-ferid* (nşr. Ahmed Emîn v.dğr.), Kahire 1385, V, 477-479; İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, *Kitâbü 'Arûzi'l-va-rağa* (nşr. M. Sadi Çöğenli), Erzurum 1994, s. 5-6; İbn Reşîk el-Kayrevânî, *el-'Umde* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Kahire 1353/1934, I, 114-115; Hatîb et-Tebrîzî, *el-Vâfi fi'l-'arûz ve'l-kavâfi* (nşr. Ömer Yahyâ – Fahreddin Kabâve), Dimaşk 1399/1979, s. 37-47; Zemahşerî, *el-Kustâs* (nşr. Fahreddin Kabâve), Beyrut 1410/1989, s. 70-76; Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm* (nşr. Naîm Zerzûr), Beyrut 1403/1983, s. 527-530; Ahmed el-Hâşimî, *Mizânü'z-zehab*, Kahire 1378, s. 31; Celâl el-Hanefî, *el-'Arûz*, Bağdad 1398/1978, s. 143-163; Mişâl Âsî – Emîl Bedî Ya'kûb, *el-Mu'cemü'l-mufaşşal fi'l-luğa*, Beyrut 1987, I, 301-302; Emîl Bedî Ya'kûb, *el-Mu'cemü'l-mufaşşal fi 'ilmi'l-'arûz ve'l-kâfiye ve'l-fünûni's-şî'r*, Beyrut 1411/1991, s. 98-105; Gotthold Weil, "Arûz", *IA*, I, 626, 627, 629; a.mlf., "Arûd", *EJ* (İng.), I, 669-670.



İBRAHİM YILMAZ

TA'VİZ

(bk. RUKYE).

TAVSİF

(bk. TAVSİR).

TAVUS

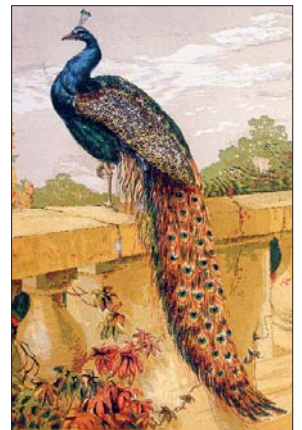
(طاووس)

Doğu edebiyatlarında
adı sıkça anılan cennet kuşu.

Türk kültüründe Tanrı kuşu, alakuş veya gelin kuşu adıyla da bilinen **tâvûs**, Büyük İskender'in Hindistan'dan (Serendip) Avrupa'ya getirdiğine inanılan kuşlardan biridir. Başındaki sorgucu, rengârenk kanat ve kuyruk tüyleriyle diğer kuşlardan farklı ve çekici bir görünüme sahiptir. Takdis edilen güzelliği sebebiyle Hindistan'a mahsus türüne Farslar "yüce" anlamı taşıyan arkaik bir kelimeyle **fîsâ** adını verirler. Cazibesinin ilâhî güzelliği yansıttığı ve görenleri kendisine hayran bıraktığı kabul edildiği için cennet kuşu olarak da bilinir. Divan şairleri tavusun bu özelliğini "tâvûs-ı cennet, tâvûs-ı cinân, tâvûs-ı behişt, tâ-

vûs-ı huld, tâvûs-ı berîn, tâvûs-ı İrem" vb. ifadelerle belirtirler: "Bir cins usûl ile hareket et ki şivesi / Âşüfte-i hırâm ede tâvûs-ı cenneti" (Sâbit). Ancak halk arasındaki bir rivayete göre tavus, şeytanın cennete girmesine ve Hz. Âdem'in yasak meyveden yemesine sebep olduğu için cennetten çıkarılmış ve onca güzelliğine rağmen Tanrı tarafından ayakları ve sesi çirkin kılınmıştır. Tavus ne kadar kendini beğense de ayaklarını görünce cennetten kovuluşunu hatırlar ve ah edermiş: "Çok zamandır olalı râh-ı cinandan güm-râh / Muztraiptir bulamaz kendüye rehber tâvûs" (Kılıççızâde İshak Çelebi). Bununla beraber "tâvûs-perân-ı ahdar" terkihi meleklere ve yıldızlardan kinaye olarak kullanıldığı gibi Cebrâil de "tâvûsü'l-melâike, tâvûs-ı rûh, tâvûs-ı kuds(î), tâvûs-ı sidre" kelimeleriyle anılır: "Sidre tâvûsuna benzer müntehâ kaddinde kim / Müşg-i terden açtı şehper kâkül-i müşgîn-i döst" (Ahmed Paşa). Ayrıca tavusun, Hz. İbrâhim'in mutmain olması için Tanrı tarafından kesilmesi emredilen dört kuş arasında yer aldığı inanılır. Eti haram sayılmıştır. Kanat tüylerinin mushaflarda ayırıcı olarak kullanılması eski âdetlerdendir. Tavus eski astronomide belirgin bir yere sahiptir. "Çeşm-i tâvûs" tavus süretinde görülen sabit yıldız ad olurken divan şiirinde güneş için de "tâvûs-ı meşrik-hırâm, tâvûs-ı arş, tâvûs-ı çarh, tâvûs-ı felek, tâvûs-ı âteşin-per, tâvûs-ı âteş-perest, tâvûs-ı zer, tâvûs-ı zerrîn-bâl, tâvûs-ı zerrîn-per, tâvûs-ı zümür-rüd-âşiyân ve tâvûs-ı mülemma'-per" gibi tamlamalar kullanılır.

Divan şairlerinin mecaz dünyasında tavusun renkli bir yeri vardır. Pek çok şair tarafından tavus iffet, renk, gösteriş, güzellik, itibar, ihtişam ve kendini beğenme sembolü olarak anılır. Fakat öncelikle güzellik unsurlarıyla zikredildiği görülür. Sevginin zülûf ve kâkülüleri, tavusun "münak-kaş" kelimesiyle nitelendirilmesini sağla-



Tabiatı konu alan bir resim albümündeki tavus kuşu tasvirî (İÜ Ktp., *Album*, nr. 9166)